

Akiket csak titokban lehetett elsíratni

Törökkanizsa 1944-es ártatlan áldozatai

*Mindenekelőtt köszönetet mondanék **Ozorczi Gábor** törökkanizsai nyugalmazott tanítónak, aki hosszú éveken át az adatok gyűjtését végezte, de súlyos betegsége, családi tragédiája és magas kora nem tette lehetővé, hogy a begyűjtött adatokat feldolgozza. A körülmények folytán egy kritikus pillanatban, sajnos, a vallomások egy része és az áldozatok névsora megsemmisült. Mivel az adatközlők többsége azóta elhalt, és félt, hogy a még megmaradt anyag is elvész, ezért vállalkoztam arra a történetmentő feladatra, hogy a még megmaradt adatok és a szülővárosom múltjából általam ismert dolgok alapján mentsem a még menthetőt.*

Az 1944-es évben nem akart vége lenni a nyárnak. A Tisza vize lágyan simogató volt a csöndes késődelutáni strandoláskor, és a napsugaraktól szikrázó homokos part, a vízből kiemelkedő nagy porondok homokja, a ringatózó fűzfák és csöndesen folydogáló folyó olyan nyugalmat sugárzott, mintha nem is egy vesztés háború végső akkordjai dübörögnének. De az is lehet, hogy ez a nyugalom a halál előtti csöndet jelezte. Október volt már, de a vénasszonyok nyara még mindig tartotta magát, bár a kósza hírek hallatán volt valamilyen feszültség a levegőben. Többen menekülni szándékoztak, majd meggondolták magukat, vagy csak halogatták a döntést. Pedig ez a késedelem később megboszosztta magát. A tanítás szeptemberben nem kezdődött el, de a vészjósló napokat az is jelezte, hogy a német csapatok jelentős részét a településeinkről visszavonták, és helyükbe a Bácskából gyorsan besorozott, fiatal honvédeket vezényelték át. Mivel a bántási részek nem kerültek vissza Magyarországhoz, így 1941-ben Magyarokanizsa határmenti település lett, ahol határőrség és magyar királyi folyamőrség is működött. Ezért vezényelték a magyar határőrség néhány katonáját a bántási oldalra is, mivel a németek elvonulása után védtelenül hagyták ezt a területet. Igaz, egy ideig a kulturbundisták őrt álltak, de mivel belátták, hogy két ágyúval, amit a németek hátrahagytak, úgysem tartóztathatják fel az előrenyomuló orosz hadsereget, ezért ők is el-

hagyták ezt a határövezetet. A német közigazgatás is elvonult, csupán a lakosságból toborzott „hipók” (Hilfspolizei, segédrendőrség) biztosították a rendet. Hogy némileg mégis ellenőrzés alatt álljon ez a terület, a magyar határőrség vállalta (teljesen felelőtlenül és meggondolatlanul) ezt a szerepet. Kis létszámú, rosszul felfegyverzett katonákat vezényeltek ide, és ennek a meggondolatlan intézkedésnek az lett a következménye, hogy az oroszok, minden ellenállás nélkül, gyorsan eljutottak a Tiszáig. A maroknyi magyar katonaság nem is próbált ellenállni, így az oroszok és a megbúvó „partizánok” többségüket lelövöldözték. Néhány katonának sikerült átúszni a Tiszán, egy 36 fős legénység pedig a Perkučin-tanya közelében, közel a mostani halastóhoz, beásta magát és megpróbált ellenállni. Ez a terület sivár, kicsit dimbes-dombos legelő volt, minden természetes védettség nélkül, és az ilyen végtelenül ostoba parancs végrehajtása okozta a vesztüket. A helyi partizánok körülvették a területet, és egytől egyig kivégezték őket. Sokáig nem lehetett tudni, hogy hova hantolták el a szerencsétleneket, amikor is egy jó szándékú magyarnak (2006-ban) meg nem ragadta a figyelmét, hogy mindenszentek napján az említett tanya és a mostani halastó között egy csokor virág, egy égő gyertya őrzi 36 kiskatona örök álmát. Így derült fény a partizánok gáztetteire, a sok többi mellett erre is. Az igazság ugyanis előbb vagy utóbb, de mindig kiderül. Persze, azóta nagyot fordult a világ. A katonasírokat ma már nemzetközi egyezmény védi, és rendezését, ápolását kötelezővé teszi. A törökkanizsai honvédsírnak, sajnos, még ma sincs gondozója, az ott nyugvó hősöknek pedig méltó temetése. Jó lenne e mulasztásunkat mielőbb jóvátenni.

A honvédek egy másik csoportja, valószínűleg más feladatbeosztásuk miatt, a kerteken át próbált eljutni a Tiszáig. Azon a délután édesanyám a kertben dolgozott, amikor nagy robajjal két fiatal honvéd tűnt fel a kert végéből. Édesanyám riadtan azt kérdezte tőlük, talán valami baj van? Mire ők, magának kis baj, de nekünk nagyon nagy. Alig lehetek húszévesek. Nem mertek az utcán át menekülni, hanem

Partizánok törökkanizsai bevonulása
1944. október 7-én

a kerteken át akartak eljutni a Tiszáig, hogy átkelve Magyarországra jussanak. Sajnos nem jártak sikerrel. Egy gazdag szerb, aki a folyóval párhuzamos utcában, a malom közelében lakott, a kompátjárónál már a menekülőkre vadászott. Mind a két honvédot lelőtte. Sajnos több ilyen fiatal, ártatlan honvéd az aljas indulatok áldozata lett. Egy józseffalvai szerb (Józseffalva Törökkanizsával egybeépült település, korábban önálló falu) azzal a hazugsággal, hogy nála levethetik a katonaruhát, átöltözhetnek, és így megmenekülhetnek, néhány fiatal, még gyerekek mondható honvédet az udvarába csalt, ahol agyonlőtte őket. Másnap pedig kocsin, a trágya alá rejtve vitte ki őket a mezőre. Sok édesanya pedig hiába várta haza szeretett gyermekét.

Az előkelőség

Elérkezett október hetediké. A plébános, Wátz Oszkár idejében elmenekült, magával víve értékes pénz- és bélyeggyűjteményét, miközben a templomot és a parókiát védtelenül hagyta. Csak néhány hívőnek, illetve hitközségi tagnak köszönhető, hogy az anyakönyvek, s az egyházi értékek nem lettek a szabadrablás prédájává. Persze, indokolt volt Wátz Oszkár félelme, mivel korábban jelentős szerepet vállalt az itteni magyarság kulturális életéből, ezért szálla volt a szerbek szemében, és ha itthon marad, biztos, hogy ezt nem úszta volna meg élve. Amint arról később értesültünk, Szegeden húzta meg magát, és amíg nem rendeződött a helyzete, a szóbeszéd szerint, az egyik törökkanizsai Tallián báróval a Fogadalmi templom kitört ablakait üvegezték.

Csomagoltak a kastélyokban is, de az indulást mindig másnapra halasztották. Horgosra, a Kárász családhoz szándékozták átmenteni a vagyont egy

Wátz Oszkár plébános

részét, mivel Magyarországon, akkor még Horgos is az volt, nagyobb biztonságot reméltek. Már elmúlt dél is, de a kastélyokban a kocsikat csak ekkor kezdték el megpakolni. Meleg, késő őszi délután volt. A nagyanyámmal éppen a Nagytúcán hazafelé igyekeztünk. Nem tudni, hogy honnan vonulhattak vissza, de a főutcán végig egy német motorizált alakulat vesztegelt a legnagyobb nyugalomban. A Sokol-dom udvarában a kútnál egy derékre vetkőzött német katona mosakodott. (A Sokol-dom a magyar levante szervezetnek megfelelő szerb egyesület otthona, a szervezet az I. világháború után jött létre mint a szerb nemzeti öntudat erősítője.) Ekkor, mint derült égből a villámcsapás, puskaropogás hallatszott. A német elkezdett szaladni s társának kiabálni, Hans, Hans, de mi nem tulajdonítottunk ennek semmi jelentőséget. Csak amikor néhány házzal odébb Mohácsi Imre gyógyszerész a patika redőnyét kezdte lehúzni, és azt kiabálta, hogy itt vannak az oroszok, halálra rémülten bemenekültünk hozzájuk. Hogy a német katonákkal mi történt, sohasem

tudtam meg. Az egész motorizált egység, mint a kámfor eltűnt, anélkül, hogy a legcsekélyebb ellenállást kifejtette volna. Valószínűleg a még szabad oroszlámosi úton vonultak vissza Szeged irányába.

A kastélyokból nagy nyugalommal indultak a kompátkelőhöz. Csak akkor kezdtek menekülni, amikor már a puskaropogásokat hallani lehetett. A komp, a megrakott kocsikkal épp a Tisza közepén volt, amikor a partizánok és az orosz katonák löni kezdték az átkelőket, arra kényszerítve őket, hogy térjenek vissza. Pánik tört ki, a zűrzavarban a zongora a folyóba esett, Maldeghem Georgina grófnőt megsebesítették és a folyóba esett. Kezdetben kétségbeesve kiabált, hogy élek, húzzatok ki, de a következő sortűz ismét eltalálta, és elnyelték a Tisza hullámai.

Tallián Ljubica bárónő is (szerb ősei után pravoszláv vallású volt, bár egy szót sem tudott szerbül) megsebesült, egy golyó lábán találta, de mivel kitűnő úszó volt, sérült lábbal is átúszott a magyar oldalra. (A sebeit ott bekötözték, majd Horgoson, a Kárász családnál meggyógyították. A baronesz, amikor a helyzet rendeződött, visszatért Törökkanizsára, és a számára kiutalt cselédlakásban még évekig éledegelt. Itt is halt meg, és a családi kápolnában temették el.)

A kompnak, természetesen, vissza kellett térnie. A kompon halálos találat érte még Barna János rendőrt is. Ő egyszerű földműves volt, de a nincstelenség és a propaganda rávitte, hogy rendőrnek álljon. Az utolsó percekben meggondolta magát, és menekülni szeretett volna. Talán így jobban járt, mert elkerülte a kínzásokat, hisz a partizánok, ismerve a történeket, biztos nem kegyelmeztek volna meg neki.

A grófnő testvére, Maldeghem Károly gróf nem akart menekülni. Bár az orosz bevonulás estéjén börtönbe zárták, de a falu cigányai, amint erről értesültek, mindjárt kiszabadították, mivel nagyon népszerű ember volt. (Ő is a grófi cselédlakásban kapott lakást. Napszámából tartotta el magát, néha eladogatta a megmentett vagyonkáját – legtöbbit a cigányoktól kapott vissza, de sokszor a falu lakói is juttattak neki egy kis eledelt. Ez persze nem volt könnyű dolog, mivel nagyon önérzetes ember volt. Amikor a medveszövény lepke az eperfákat megtámadta, s ezzel veszélybe került a selyemhernyótenyésztés, ami a helybeli selyemgyárnak adta az alapanyagot, az állam munkásokat fogadott fel a hernyók irtására. A gróf is itt vállalt munkát. Ha jókedvében volt, mondogatta is: „Valamikor Afrikában oroszlanokra vadásztam, most meg itthon hernyók-

ra”. Az alkohol rabja lett, a keresetét elitta, és olykor-olykor az árokban aludta ki mámorát. Pedig nagy tudású, értékes ember volt. Kitűnően zongorázott, több nyelvet beszélt. Többször hívták a belgrádi követségekre dolgozni, de ő nem volt hajlandó erre. Élete végén egy, a nemeseknek fenntartott nyugat-németországi menedékhelyre került, és ott is halt meg.)

Az öreg Schulpe néni nem is akart elmenekülni. Már a partizánok megjelenése előtt a szakácsnőjéhez, az egyik Jancsics lányhoz költözött, magára hagyva a kastélyt minden berendezésével együtt. Még jó tíz évig élt ott, nagy szeretettel körülvéve.

Aznap éjjel a szerb lakosság söpredéke rabolni indult. Persze nemcsak a legszegényebb része, vagy a lumpen elemek, hanem a tehetősebbek is. Ők az értékesebbeket, az ezüstöt szedték össze. A kastélyokat feltörték, s szörnyű pusztítást vittek végbe. A Schulpe család évszázados, gazdag könyvtárát az udvarra dobálták, majd felgyújtották. A Székely Bertalan festette öreg grófnő portróját átlótták. (Ez a kép később visszakerült a grófhöz, aki felkínálta eladásra. A szóbeszéd szerint a képet egy szabadkai Búza nevezetű újságíró vásárolta meg, és titokban az Angliában élő lányához vitte.) A Schulpe-kastélyban lévő vadászszoba gobelinje például később egy szerb ház WC-ajtáját helyettesítette, a baronesz szőrmebundáját egy 120 kilós Tešana nevezetű prostituált hordta, akihez az orosz katonák jártak „lazítani.” Óriási értékek mentek akkoriban tönkre. Természetesen nemcsak a kastélyokat, hanem a magyar üzlethelyiségeket és a lakásokat is fosztogatták.

A terror

Néhány napra rá édesapámat letartóztatták, s a helyi börtönbe kísérték. A börtön a Tisza-parton álló járásbíróház melléképületében volt. A fala rá támaszkodott a Kuzmanov-ház falára. Kuzmanov Obradot még az első estén elvitték, Brúder ügyvédrel, Zarić vaskereskedővel, Gál Zoltán szabóval és még sok más magyarral és nem magyarral együtt. Kuzmanov szerb tanító volt, és a trianoni békediktátum után, kihasználva a lehetőségeket, a szerény tanítói fizetését jól jövedelmező politikusi fizetéssel cserélte fel, amiből jócskán meg is gazdagodott. Stankovićyal, a királyság földművelődésügyi miniszterével barátkozott mint a Nedić-kormány hű hivatalnoka. A német uralom alatt is megtartotta funkcióját. Így, amikor a németek 1942-ben elfogták az Észak-bánáti Partizán Szervezet tagjait, Brúdernak

és neki, a helyi járási hivatal vezetőinek, ott kellett lenniük a partizánok oroszlámosi akasztásán. Ezt a kommunisták sohasem bocsátották meg nekik. Brúder Vilmos német származása ellenére magyarnak vallotta magát, épp ezért nem menekült el a német visszavonulásakor. Helyesebben csak nagyon későn szánta rá magát a menekülésre, mert ő is ott volt azon a kompon, amelyet a partizánok visszatérésre kényszerítettek.

Kuzmanov Obrad tanító

Édesapám a börtönben találkozott Kuzmanovval, aki márszörnyű állapotban volt.

Összeverték, a testét forró vasalóval égették, nem tudott a lábára állni, mivel a talpát felhasogatták, és a sebbe sót szórta. Meg volt győződve, hogy a börtönből nem fog élve kikerülni, ami be is következett.

Brúder Vilmos ügyvéd

A mai napig sem ismeretes, hogy hol a sírja, vagy esetleg a Tisza hajjai nyelték el.

Amikor édesapámat bebörtönözték, a börtönben már ott volt Mohácsi Imre gyógyszerész (a torontálvásárhelyi református püspöknek, Gachal Jánosnak a veje), akit már jól összeverték, olyannyira, hogy szabadulása után még hónapokig nyomta az ágyat. Utána édesapám következett, akit egy teknőre fektettek, és úgy megverték, hogy még a fülcimpája is véraláfutásos volt. A szomszéd, Szirovica András következett volna, de ő látva édesapám megkínzattatását, elájult. Csak ekkor kérdezték meg tőlük, hogy ők tagjai voltak-e a Délvidéki Magyar Kultúrszövetség (DMKSZ) vezetőségének. Amikor nemleges választ kaptak, elővezették Brúder Vilmost, aki már teljesen össze volt verve. Az történt ugyanis, hogy amikor Brúdert anynyira összeverték, hogy már észnél sem volt, és megkérdezték, kik voltak a DMKSZ vezetőségében, ő minden ismerősét, aki épp az eszébe jutott, fölsorolta. Édesapám és Mohácsi is csak egyszerű tagok voltak, ez volt a szerencsájük. Másnap egy magyar paraszt ember, aki szintén a börtönben volt, azzal fordult Brúderhez, hogy mit tett ügyvéd úr, a maga kijelentése miatt minden ismerősét behozták. Sajnos, akkor már késő volt, mert édesapámat akkor már összeverték. Szerencsájükre harmadnap egy jóindulatú keresztúri szerb tanító, aki magas beosztású parancsnok volt, szemlét tartott a börtönben, édesapámat megismerte, így kegyelméből kiszabadulhattak. Édesapám szabadulása előtt még elbúcsúzott Brúdertől és Kuzmanovtól, akik már alig éltek a kínzások miatt.

A kínzások a legkegyetlenebb módon folytak, és kevés magyar ember volt, aki olyan szerencsésnek mondhatta magát, hogy „csak” összeveréssel megúsza. A legnagyobb szadisták a partizán nők voltak. Közülük is az egyik legvadabb magyargyűlölő egy gazdag szerb földtulajdonos lánya, Dragica Nikolin volt.* Talán még nála is kegyetlenebb volt Pavlov Dušica. Amikor éjjel felhangzott az énekük, a foglyok minden reménye az életben maradásra

Gál György szabó

* Dragica Nikolin nevét és kegyetlenkedéseit majd minden adatközlő megemlítette.

szertefoszlott. A partizán nők közül többen katonaruhában, puskával magyar családokhoz törtek be, és ami megtetszett nekik, elvitték. Az orosz katonákat a magyar családokhoz vezették, és amíg a férfiakat a falhoz állították, a feleséget és a lányukat megerősítették. Ebbe halt bele egy magyar család 14 éves lánya.

*Dragica Nikolin
A bájos mosoly
mögött a legkegyetlenebb
indulatok rejtőznek*

A bebörtönzötteknek a család minden nap ebédet vitt. Azoknak, akiknek azt mondták, hogy nem kell az ebéd, ez azt jelentette, hogy már nincsenek az élők között. Édesapámnak két napig vittük az ebédet, utána hazaengedték. Amikor hazaért, a konyhában ültünk mindannyian, édesanyám apám hátát borogatta, és ő a kérdéseinkre akkor semmit sem mert elmondani. Csak a könnyei folytak némán. Nem a fájdalomtól, hanem a kiszolgáltatottságtól, a megaláztatástól. Akkor láttam apámat először s tán utoljára sírni.

Kezdetben a kivégzések mindennaposak voltak. A Nagy utcán általában éjjel, de néha még nappal is végigvonult egy-egy szomorú menet: a lovas kocsin azok feküdtek, akik már halottak voltak vagy a járni képtelenek.

Úgy tudni, hogy a tömegsírok három helyen vannak.** A szerb temető végében, a Schulpe-kápolna melletti elhanyagolt, bozotos helyen és a vasúti töltés közti térségben. A másik a Borjújárásnak nevezett részen, a harmadik hely pedig a katonák által még a partizán uralom előtt kiásott Tisza-parti futó-, illetve lövészárkok. Természetesen sokukat a Tisza hullámai nyeltek el.

Szemtanúk visszaemlékezései

Katkich Jolán (szül. 1925)

Most, ha visszagondolok azokra az eseményekre, amelyek 1944 októberében itt megtörténtek, még ma is a félelem verejtéke üt ki rajtam. Mi akkor a falu legszélső utcájában laktunk, a lebontott villanytelep mellett.*** Az ablakunk a Tisza töltésére nézett. Egy éjjel, úgy emlékszem október 13-án, a sötétség leple alatt valami furcsa hangokat hallottunk. Kinézve az ablakon, egy csoport embert láttunk, akiket a

„partizánok” a lövészárkok felé hajtottak. Látszott rajtuk, hogy már korábban jól megkínózták őket. Egyszer csak lövések hallatszottak, majd utána csend lett. Ekkor egy kicsit megnyugodtunk, gondolván, hogy a partizánok talán elmentek. De újból zajokat hallottunk, és az ablakon át egy kocsit láttunk, amire azokat a tetemeket dobálták föl, amelyek már nem fértek a lövészárkokba. Hogy mennyien voltak, nem tudom, mert akkoriban ezt kutatni nem lehetett. Később pedig ilyen dolgokról még beszélni sem volt szabad.

Pálfi József szabó (szül. 1929)

(A beszélgetés kezdetén az arcán még mindig a félelem és a borzalom jelei voltak láthatók. Nehezen kezdett bele a mondókájába.)

A szüleim háza a régi selyemgyár közvetlen közelében volt, szép kilátással a Tisza-töltésre és az erdőre. 1943 nyarán a gyár és a töltés között, a háborús események miatt, lövészárkokat kezdtek ásni, hogy védelmi vonalat építsenek ki. Sajnos, később ezek nem ezt a célt szolgálták, hisz az oroszok előnyomulása olyan gyors volt, hogy nem is alakulhatott itt ki semmilyen védekezés.

Borongós őszi nap volt 1944 októberében. A napra már nem emlékszem. Az ablakaink épp a töltésre, azaz a lövészárkokra néztek, amelyek tőlünk alig pár száz méterre voltak. Már késő este volt, amikor furcsa hangokat hallottunk, és az ablakon kinézve egy csoport ember volt látható. A személyeket nem lehetett felismerni, de a félelmünk is olyan nagy volt, hogy nem mertük az eseményeket egészében végignézni. Rövidesen borzasztó fegyverropogás volt hallható, majd utána csend lett. Ekkor mertem ismét kinézni az ablakon, és azt láttam, hogy két szerencsétlent a Tisza felé vezetnek. Rövidesen néhány puska lövés dördült el, és csak sejteni lehetett, hogy mi történt. Utána a két partizán egyedül tért vissza. Mindegyik törökkanizsai volt.

Rövid idő múlva valaki el kezdte verni a kapukat. Az apám a félelmében csak annyit tudott mondani: most értem jönnek. Korábban az oroszok mindenkitől összeszedték a lovakat, de mivel mi a legszélső utcában laktunk, hozzánk már nem jutottak el. Erről biztosan tudtak a partizánok, és „dolguk végeztével” bejöttek hozzánk, majd megparancsolták apámnak, hogy fogja be a lovakat. - Ne kérdezzen semmit sem, és amit majd lát, arról soha senkinek nem szabad szólnia! – mondták. A lövészárkokhoz

** Ezt a három helyet jelölte meg minden adatközlő, illetve a honvédsírokat mint a negyedik helyet.

*** Törökkanizsa több évtizeddel korábban már villanyteleppel rendelkezett, amit a kommunista hatalom mindjárt a háború után leszerelt, és Montenegróba telepített.

vezették, ahol a lelőtt áldozatok feküdtek. A kezük dróttal hátra volt kötözve, és mivel annyian voltak, hogy mind nem fért bele a kiásott árokba, a többit a kocsira dobálták, és apámnak a Borjújárás kiásott gödreihez kellett elszállítania. Sohasem merete elmondani, hogy kik és hányan voltak. Csak annyit mondott, hogy akkor nemcsak az ő kocsiján hoztak halottakat. Mások is voltak, akik szintén ezt kapták parancsba. Ezeket a borzalmas emlékeket még ma sem tudom elfelejteni.

A firtyegyházi események

Ez a csöppnyi falucska alig három kilométerre fekszik Törökkanizsától. Abban az időben alig hat-százán lakták, főleg magyarok, szegény földművesek, napszámosok, béresek.

Újhelyi István (szül. 1922)

Pontosan emlékszem, 1944. október 7-én jöttek be az oroszok. Jobban mondva őket megelőzték a helyi partizánok. Négyen-öten voltak, és házról házra jártak, fegyverek után kutattak. Az utcán senki sem mert tartózkodni. Az emberek félelmükben az otthonukba húzódtak. Ez a néhány partizán egy lista alapján összeszedett embereket, akiket a helybéli iskola pincéjébe kísértek. Így vitték el Égető Imrét, Kovács Mihályt és Kovács Józsefet is. Engem is bekísértek, de mivel a szüleimnél nem találtak semmi tiltott dolgot, hazaengedtek. Az iskola folyosóján elég sok vér volt, és ebből tudhattam meg, hogy azokat, akiket a pincébe vittek, előzőleg összeverték. Pár nap után Égetőt és Kovács Mihályt hazaengedték, de Kovács Józsefet nem. Sohasem tudtuk meg, hogy mi volt a bűne. Pár nap után minden szerencsétlen fogva tartottat átvittek a törökkanizsai börtönbe. A felesége többször érdeklődött utána, de határozott feleletet sohasem adtak. Végül azt válaszolták, hogy a felesége majd értesítést kap a sorsáról. Sohasem kapott a család hírt felőle. Ugy tudjuk, hogy a Borjújáráson vagy a temető és a vasút közti részen végezték ki, és ott van elhantolva.

Engem pár napra rá behívtak a törökkanizsai község házára, és tudatták velem, hogy be kell vonulnom munkaszolgálatra. El is vittek Versecre, ott építettük a repülőteret. Hét hónap után engedtek csak haza. Még azt tudom mondani, hogy az oroszok nem bántottak bennünket. Annál inkább az it-

teni partizánok, akik nemcsak kínozók voltak, hanem a kivégzők is.

Ezeket az embereket mind személyi bosszúból vitték el és kínozták meg. Égetőt annyira összeverték, hogy a verésektől rövid időn belül meghalt. Még a feleségének sem merete elmondani, hogy mi történt vele az iskola pincéjében.

Természetesen az úgynevezett partizánokat mindenki ismerte, hisz itt éltek a továbbiakban is közöttünk. A legkegyetlenebb Nikolin Dragica volt. Még megemlíthetem Szekeres Klárát, aki igaz nem Törökkanizsán jelentgette fel az embereket, hanem Magyarkanizsán. Zsidóasszony volt, de férjhez ment egy Ramadanski nevű tisztviselőhöz, és átkelesztelkedett pravoszláv vallásra. Egyszer a kórnál találkoztam vele, és azzal dicsekedett, hogy ő jelentette fel Magyarkanizsán X. Y.-t.****

Lunc Mihály tragédiája Dékány Julis (1920) vallomása alapján

Az akkori eseményekről a férjem többet tudna mondani, én csak egyre emlékszem pontosan. Lunc Mihályról tudom, hogy neki nem volt semmi bűne, nem volt tagja semmilyen pártnak vagy szervezetnek, csak azért végezték ki, mert a szerb szomszédja haragudott rá. Lunc valamennyi búzát adott kölcsön, és egy idő után kérte vissza. Ezen összeszólalkoztak, aminek ez lett a következménye. A Borjújáráson, a Perkučin-tanya közelében végezték ki.

Annyit tudok még mondani, hogy tudomásom szerint, az egyik legvérmesebb kivégző Zdravko Gombos volt.

Rábéi és a magyarmajdányi történések

Itt a partizánok két személyt végeztek ki, Bálint Mátyás fiát és vejét, Gábor Istvánt, akik „hipók” voltak. Rosszat sejtve szándékukban állt elmenekülni, de a falu lakossága maradásra biztatta őket, mivel semmi bűnük nem volt. Szerencsétlenségükre ott-hon maradtak. A partizánok ugyanis nem így mérlegeltek. Számukra nem a tettek és a tények voltak a fontosak, hanem csak az, hogy ki a magyar. Különb- ben is jóval nagyobb megtorlásra készültek, de egy Milan Stankov nevezetű szerb népbizottsági titkár a vérengzéseket megakadályozta. Biztos emlékezett arra, hogy az itteni magyarok milyen sokat dolgoztak a két világháború közt az idetelepített új szerb

**** Ezeket az adatokat Bach Erzsébet és Sarnyai Andor is megerősítette.

***** Gubás Jenő: *Veszendő végeken (Logos, Tóthfalu, 1997)*

földesurak földjén, és gondolva a jövőre, az ezt követő években is erre számított.*****

Vas István tragédiájáról, menyé, Vas Erzsébet (1928) tanúskodott

Apósom teljesen ártatlan volt, mégis elvitték. Tudomásom szerint a temető és a vasút közti tömegsírban, áthozták a temető és a vasút közt kiásott árkokba, és oda dobáltak bele. Két ilyen árok volt, de mivel nem voltak mélyek, ezért a föld nem fedte be teljesen az áldozatokat. Ennek az lett a következménye, hogy hosszú ideig kibíratatlan bűz terjengett a környéken. Mivel abban az időben itt termőföldek voltak, ennek tulajdonosai a bűz és a történések miatt csak kerülő úton mentek ki a földjükre.

Horváth Kató visszaemlékezése

A Borjújáráson nem tudtak mindenkit eltemetni. Azokat, akik nem fértek már el az ottani tömegsírban, áthozták a temető és a vasút közt kiásott árkokba, és oda dobáltak bele. Két ilyen árok volt, de mivel nem voltak mélyek, ezért a föld nem fedte be teljesen az áldozatokat. Ennek az lett a következménye, hogy hosszú ideig kibíratatlan bűz terjengett a környéken. Mivel abban az időben itt termőföldek voltak, ennek tulajdonosai a bűz és a történések miatt csak kerülő úton mentek ki a földjükre.

Kabók Dezső tragédiája

Kabók Dezső 24 éves szajáni asztalossegéd volt. 1943-ban átment Szegedre dolgozni. Amikor az oroszok oda is bevonultak, az orosz városi parancsnokság engedélyével hazaindult. Átkelt a kompon, és jelentkezett a törökkanizsai községházán. Szerencsétlenségére a kompon vele kelt át egy bánági fiatalember, aki a német idő alatt „hipo” (Hilfspolizei - a német segédrendőrség tagja) volt. Azt felismerték, és Kabókot is gyanúba fogták. Hiába bizonygatta, hogy a Törökkanizsán élő Bunford Péter családja igazolhatja őt, a parancsnokság levélben ennek bizonyítását is kérte, Bunfordék azonban az esetleges felelősségre vonástól félve, nem válaszoltak a parancsnokság levelére. Ezért Kabókot kivégezték.

Az akkor Törökkanizsán élő Kabók Dezső bátyját, Kabók Jánost is halálra ítélték, mert tagja volt a DMKSZ-nek, de utolsó pillanatban megkegyelmeztek neki (valószínűleg azért, mert nem volt vezetőiségi tag), de részt kellett vennie a kivégzettek elhantolásában. Feldúlt lelkiállapotában már nem emlékszik, hogy hány embert lőttek a gödörbe, közöttük az öccsét is. S majdnem befejezték az árkok betemetését, amikor valaki mozgolódnak kezdett a még vékony föld alatt: „Ne temess be, Jóska, még élek!” – hallotta. Közel állt mögötte egy fegyveres, nem hagyhatott föl a lapátolással, de azért kevesebb földet dobott rá, hogy éjjel, ha még marad ereje, akkor kimászhatson.*****

Surányi Imre (1920) emlékei

Engem három barátommal együtt hazug vádak alapján azért vittek be, mert szerintük a német idő alatt az utcán szídtuk a szerbek anyját. A verők között volt egy Vitomir nevezetű, a vezetékneve nem jut eszembe, és Đurica Bojić. Ez az utóbbi volt a legvérmesebb, mert ő részt vett a kivégzésekben is. A kínzásokban nagy szerepe volt Nikolin Dragicának is. A hazug följelentéseket Szekeres Klára szolgáltatta, bár ő nem Törökkanizsán jelentgetett, és nem is vett részt a kivégzésekben, hanem Magyarkanizsán vádolt meg embereket. Egy találkozásunkkor azzal dicsekedett, hogy Magyarkanizsán „a Sóti család apraját-nagyját mind elintéztük.”

Annyit tudok még, hogy Keller József tanítót is bevitték, összeverték, de a kihallgatás után kiengették. Sajnos **Faragó János** már nem volt ilyen szerencsés. Őt annyira összeverték, hogy nem bírta a lábára állni. Úgy vitték kocsival a többi, dróttal összekötözött, többnyire halottal a temető mögé, és ott végezték ki, majd lökték a tömegsírba. Neki azért kellett meghalnia, mert a németek alatt egy szerb ismerőse zsírt kért tőle, ő meg nem adott. Ezt az embert Čedónak hívták. Ez a Čedo volt a legtöbb magyar megkínzója. Egy speciális módszere volt, felkötötte az áldozata kezét, hogy ne bírja a testét azzal védeni, és addig ütötte, amíg el nem vesztette az eszméletét. Ezek voltak a hős partizánok.

Akiket megsegített az Isten

Idősb Mária János asztalos története, ifj. Mária János elbeszélése alapján

Már a beszélgetésünk (az interjút Ozoroczki Gábor készítette – a szerz. megj.) elején kihangsúlyozta, hogy édesapja esete egy kivételes, de megrázó történet. Nem sokat beszélgettek erről, mert az édesapja az egész további életében félelemben élt, mivel a „hatalom” parancsba adta, hogy erről életében szólni se merjen. A családban azért tudtak ezekről a dolgokról.

Október 10-én a késő esti órákban a helyi partizánok értem jöttek, mesélte az édesapja, és minden indoklás nélkül csak annyit mondtak, hogy menjek velük. Nem tudtam mire vélni a dolgot, ezért szó nélkül engedelmeskedtem. Abba bíztam, hogy hamarosan hazajöhetnek. Először a községháza börtönébe vittek, de már hajnalban levezettek a községháza pincéjébe. Itt borzasztó látvány tárult elém. Mindjárt felismertem Brúder Vilmos ügyvédet, tiszta vérben

***** Törköly István írása alapján (Hét Nap, 2011. május 11.)

volt, teljesen össze volt verve. Engem is bántalmaztak, de nem annyira, mint másokat. Mind a mai napig nem tudom, hogy engem miért vittek be, mi volt a bűnöm.

Harmadnap éjszakán dróttal összekötöztek bennünket, és felraktak egy szekérre, amelynek a kocsisa egy szerb ember volt. Onnan gondolom, mivel a partizánokkal tisztán beszélt szerbül. A Bornyújárára vittek, és ott kiásatták velünk a gödröt. Lehattunk olyan 25-en, de az is lehet, hogy többen is. Utána az árok szélére állítottak, és gépfegyverből több oldalról el kezdtek löni bennünket. Én egy gondolattal a lövés pillanata előtt földre vetettem magam, halottnak tetetve magamat. A lövések után egy partizán elsétált mellettem, hogy meggyőződjön, maradt-e még élő közöttünk. Amikor megbizonyosodott, hogy jó munkát végeztek, félrevonultak iszogatni. Közben az eső el kezdett cseperegni, ezért a gödrök befedését másnapra halasztották. Ezt az időt használtam ki, és az éj leple alatt, zaj nélkül, lassan kúszva igyekeztem menekülni. Amikor már nem hallottam semmi beszédet, futásnak eredtem a Mélykúti-tanya felé. Itt elmagyaráztam a helyzetemet, akik, mivel nem mertek befogadni, a szárkúpot javasolták búvóhelyül. Itt töltöttem a nappalokat, és csak éjszakánként merészkedtem elő. Egy hónap után, már nem bírtam tovább ezt a bujkálást, hideg is volt, ezért Mélykúti egy paprikaszárító kis lukba helyeztettem el. Itt rejtőzködtem még két hónapig. Akkor úgy határoztam, hogy jelentkezem a családomnak, akik rejtve hazavittek. Fél évig nem hagytam el nappal a búvóhelyemet. Csak éjszaka merészkedtem ki az udvarra sétálni és levegőzni. Egy éjjel azonban a szomszédasszony észrevett, ezért úgy határoztam, hogy jelentkezni fogok az OZNA-n. Talán nem kell mondanom, hogy ott milyen pánikot keltem, de mivel államilag megszüntették a bírósági ítéletek nélküli kivégzéseket, ezért csak annyit mondtak, hogy minden reggel jelentkezem ebben az irodában. Soha nem vallattak, nem is kérdeztek semmit, azt ugyan a lelkekre kötötték, hogy a pincében láttokról soha senkinek ne merjek beszélni. Néhány hét után a jelentkezéseket megszüntették.

Valamivel szerencsésebbnek mondhatta magát Schnitchen Vendel asztalos. Őt előző nap a saját tömegsírjának a kiásásához vezették ki, hogy másnap kivégezzék. Másnap ő is abban a menetben volt, amelyet a kivégzésre tereltek. Szerencséjére a menettel találkozott egy hivatásos katona, aki személyesen ismerte őt, és tudta, hogy semmi bűne sincs, azaz az egyedüli bűne, hogy magyar. Kiemelte a sorból és egyszerűen hazazavarta. Hát ennyit ért a

szerb partizánoknak, ha azok egyáltalán igazi, harc-edzett partizánok voltak, egy magyarnak az élete.

Ozorczi Gábor összegyűjtött adatai szerint a törökkanizsai község területén a '44-es dühöngésnek legkevesebb 120 (százhusz) személy esett áldozatul. Sajnos az adatközlő egy zaklatottabb idegállapotában, a családja unszolására és félelmében, az összegyűjtött anyag nagyobbik részét megsemmisítette. Így csak az itt felsorolt kivégzetteket vehetjük számba, ami azt is jelenti, hogy az újabb kutatások végtelenül szükségesek. Már azért is, mivel a lehetséges adatközlők mind kevesebben lesznek, a hatalom adattárára pedig (az eddigi jelekből ítélve) semmiképp sem lehet számítani. A visszaemlékezések alapján a tömegsírok csak a községi központban, tehát csak Törökkanizsán találhatóak, mégpedig a Borjújárás területén, a Perkučintanya közelében, a másik a temető végében és a vasúti töltés közt, míg a harmadik a régi villanytelep, a selyemgyár és a töltéssel bezárt területen. Illetve, a honvédsírok a Perkučintanya közelében, a mostani halastónál lelhetők meg. Természetesen a Tisza is nyelte az áldozatait.

Az emlékezet a következő községbeli ártatlan áldozatok nevét őrzi:

1. Maldeghem Georgina grófnő
  2. Brúder Vilmos ügyvéd
  3. Gál György szabó
  4. Lunc Mihály földműves, Szerbkeresztúr
  5. Raffai Jakab
  6. Gál Lajos
  7. Hajek István
  8. Lévai István
  9. Kávádi János
  10. Farkas István kisbíró
  11. Forrai Mihály
  12. Faragó János
  13. Szoráteh György
  14. Pálfi András földműves
  15. Barna János rendőr
  16. Vas István
  17. Hendcsesi Géza
  18. Kovács József, Firtyegyháza
  19. Égető Imre, Firtyegyháza
  20. Görög István mészáros, Oroszlámos
  21. Bálint Mátyás, Magyarmaidány
  22. Gábor István, Magyarmaidány
  23. Kabók Dezső 24 éves szajáni asztalos
- Valamint több mint negyven honvéd.

A kivégzéseknek voltak szerb áldozatai is, általában azok, akik vagy a Nedić-kormány segítói voltak, illetve a királpártiak táborába tartoztak. Ezek: Obrad Kuzmanov tanító, politikus és Sava Zarić vaskereskedő volt.

Végezetül álljon itt okulásul azoknak a neve is, akik ezeket a szörnyűségeket véghezvitték:

1. Dušica Pavlov
2. Dragica Nikolin
3. Zdravko Gomboš
4. Đurica Bojić
5. Vitomir ?
6. Čedo ?
7. Szekeres Klára

8. Radinka K.
és még sokan mások.

Most, hogy az 1944-es, '45-ös események kivizsgálására megalakult a magyarországi-szerbiai államközi vegyesbizottság, végső ideje, hogy a törökkanizsai ártatlan áldozatok megkapják azt a végtiszteletet, valamint nyugvóhelyük emlékjelét, ami minden ártatlan áldozatnak jár. A katonai áldozatok sírhelyét pedig vegyék állami gondozásba, amire minden államot a nemzetközi egyezmény kötelez. Egyedül ez vezethet ugyanis a népek közötti megbéküléshez. Végezetül számunkra csak egy kötelesség maradt, mégpedig megbocsátani, ami isteni parancsolat, és emlékezni, ami emberi kötelesség.

